www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
Georgia Kaufmann
THE DRESSMAKER OF PARIS

Copyright © Georgia Kaufmann 2020
First published in Great Britain in 2020 by Hodder & Stoughton
An Hachette UK company.
All rights reserved.
Translation Copyright © 2023 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-04685-4

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

DŽORDŽA KAUFMAN

KROJAČICA IZ PARIZA

Prevela Jovana Palavestra

VULKAN
IZDAVAŠTVO
Beograd, 2023.

Mojoj majci, Elizabet Mihaeli Idi Ani Lorenc Kaufman,
bez koje ova priča ne bi bila ispričana

1

Kamen

1991.

Zar je već toliko sati, *ma chère*? Zakasniću. Prvi put ne znam šta ću. Ne, nije do vremena – Njujork u novembru nikada nije inspirativan, ni u najlepšim danima. Nije u pitanju ni zimska kolekcija, sva kockasta i sumorna. Nego stvarno ne znam šta da obučem. Znam kako treba izgledati na prijemima u Beloj kući, modnim revijama i sastancima odbora, ali takvi događaji blede u poređenju s važnošću večerašnjeg susreta.

Molim te, ostani, *ma chère*. To će me umiriti – a ovaj susret će i na tebe uticati. Moguće je da će nam promeniti život. Ali prvo moram da se pozabavim određenim stvarima. Ostavi te papire, kumim te. To mi je testament, samo sam ga proveravala. Tek mi je šezdeset treća – nije mi u planu da umrem u sledećih pet godina! – ali, kao što već znaš, volim da budem spremna. Kao što rekoh, ovaj sastanak je važan.

Znaš priču o ovom stanu, zar ne? Samo kupatilo nismo preuredili kad smo renovirali životni prostor. Još nisam upoznala poslovnog čoveka koji ne gleda u svaki dinar. Oni koji su do bogatstva došli sopstvenim radom nemaju naviku da nehajno troše novac. Razume se, svaki izbor koji sam napravila nadovezao se na moj stil, ali još više na razumevanje strukture, materijala i funkcionalnosti. Bilo da dizajniraš odeću, prostoriju ili nešto treće, prvo moraš odlučiti koji ćeš materijal da

iskoristiš. Važno je da se razumeš u tkaninu i materijale, da im poznaješ vrline i mane. Ono što sam odabrala za ovo kupatilo stvara atmosferu.

Znaš li šta je ovo? Čitavo kupatilo je od mermera. Razume se, od italijanskog mermera, i to ne zato što sam poreklom odatle, već zato što je indijski mermer tako porozan i loše ispoliran da, uprkos neprevaziđenoj lepoti, nije praktičan za kupatilo. Dobar dizajn izvlači lepotu iz materijala koji odgovara prilici. Ovaj mermer je i neuništiv i prelep; pogledaj samo kako izgleda. Bezmalo je živ, s rečicama ružičaste, crvene, sive i bele koje se prelivaju. Mnogo muke me je stajalo da nabavim ovaj najbleđi i najružičastiji mogući *arabeskato orobiko roso*. Ne bi mi verovala kad bih ti rekla koliko sam ploča pregledala, u koliko kamenorezačkih radnji ušla ne bih li našla ovako svetlu varijantu. Nakon toga ništa me nije moglo naterati da rizikujem oštećenja i prenesem ga na sprat, pa smo ga zato ostavili ovde. Razlikuje se od velikog kupatila na spratu; tamo sam zamislila nešto dostojanstveno i svedenije. Poenta je bila da pokažemo da gospodin Džejms Mičel nije kičasti i razmetljivi skorojević, već uglađen čovek. Karara mermer nije dolazio u obzir. Silno belilo u jednoj prostoriji? To je isto što i kupovina odeće visoke mode zbog etikete, a ne zbog dizajna, kroja i materijala. To je za one koji imaju novca, ali ne i ukusa.

Brbljam. Toliko sam nervozna da osećam mučninu. Dođi, dođi. Šta sam ono beše govorila? Ah, da, sećam se – breša, to sam odabrala za kupatilo na spratu. Elegantan bež mermer sa flekicama i šarama u beloj, ružičastoj i lila boji. Kao što moraš da odabereš odgovarajući kamen za pločicu i pravu tkaninu za haljinu, tako je i sa odećom za sastanak. Ako idem na poslovni sastanak, moram da razmislim koliko želim da zadivim, a koliko da zavedem. Ako želim da impresioniram svojim poslovnim sposobnostima i moći, odlučiću sa za *dior* ili *iv sen loran*. Ako želim da istaknem svoj kreativni duh, umešnost i majstorstvo dizajnera, odabraću nešto iz sopstvene kolekcije. A ako želim da zavaram, da prvo ženstvenošću opustim, a onda napadnem svojom poslovnom promućurnošću, uklopiću nešto *Šanelovo*. Sve to mogu da postignem od trenutka kad zakoračim u prostoriju i dođem do svog mesta. Ali ne i večeras.

Ovo je suludo, *ma chère*. Jesi li me ikada videla kako usplahirena ne znam šta da obučem? Nikada nisam mislila da je moj garderober pretrpan. Problem je u tome što sam uplašena i očajna jer moram da ostavim dobar utisak, a ne znam odakle bih počela. Obično krećem od tkanine, *ma chère*, uvek od tkanine. Naučila sam to još kad sam prvi put isekla šablon. Isti šablon od vune, svile ili pamuka, ili isti materijal iseci dijagonalno ili po sredini, svaki put ćeš dobiti drugačiji odevni predmet. Materijal radi na sublimnom nivou. Pamuk podrazumeva leto, a leto osećanje opuštenosti. Slično je i sa lanom, mada je lan uglađeniji – osoba mora imati samopouzdanja da joj ne bi smetali nabori. Vuna podrazumeva zimu, ušuškanost i zaštitu od hladnoće. Svila je za sva godišnja doba i uvek podrazumeva raskoš i luksuz. A što se najlona i poliestera tiče – pa, najlon je za čarape, ali ispod odeće mu je i mesto.

Napustila sam kuću – kuću u kojoj, igrom slučaja, nije bilo tuša, i u kojoj smo se kupali samo jednom nedeljno, nedeljom pre crkve – ponevši samo ofucani kofer sa jedine dve haljine i nešto donjeg veša. Oslanjajući se na naporan rad i talenat, stvorila sam ovo što vidiš. I tako, svakog dana, svakog božjeg dana, odlazim do kupatila i pitam se – kako danas treba da izgledam? S kim se nalazim? Šta želim da postignem? Pre nego što se obučem, nanesem šminku i napravim frizuru, a onda, nakon što se doteram, spremna sam da izađem i dam sve od sebe. Ništa ne prepuštam slučaju. Bila bih odlična izviđačica.

Imam sreće – kombinacija prirodne građe i lekcije o ponašanju i držanju koje sam naučila kod Diora omogućava mi da izgledam dobro u bezmalo svakoj odeći. Drugačije ne ide; izgledam elegantno čak i u farmerkama i majici. Ako imaš stila, imaš ga bez obzira na odeću koju izabereš. Ali večeras? Zaista ne znam šta bi bilo prigodno. Prosto ne znam.

Moram da ti ispričam priču. Jednu dugačku priču. Moju priču. Tek tada ću znati šta da obučem, kako da se pripremim. A ti ćeš moći da mi pomogneš.

* * *

Počeću pričom o mojoj majci; razume se, sve kreće od roditelja. Trebalo mi je dugo da shvatim kako ljudi greše, bez obzira na to koliko su im dobre namere, a često nenamerne posledice njihovih dela ostavljaju najdublji trag na njihovoj deci.

Ovo nije obična poučna priča; zaista smo imali vrlo malo novca kad sam bila dete. Italija je tridesetih godina XX veka bila siromašna zemlja, a gore u Alpima narod je imao malo para. Živelo se od zemljoradnje. Skijanje i planinarenje došli su tek kasnije. Čak ni prodavnice igračaka nije bilo u Bresenu, pijačnom gradu u glavnoj dolini koja je vodila do Merana i Bolcana, najvećih gradova u Južnom Tirolu. Mogla je da se nađe tek poneka u radnji s odećom. Gore u Oberfalsu imali smo drvene igračke, koje su pravili seljaci u dugim zimskim noćima.

Kad mi je bilo osam godina, mama mi je za Božić kupila oslikanu drvenu lutku. Mom detinjem umu je i onakva bez odeće bila divna. Stalno sam se igrala njome. Nazvala sam je Elizabeta, po malenoj engleskoj princezi čiji otac samo što je postao kralj. Već sam umela da šijem i pletem. Sve smo to naučile od malih nogu – ne radi zadovoljstva, već je to bila praktična i neophodna veština. Sakupljala sam stare salvete, krpe i odeću, pa sam uveče, kad mami nisam bila potrebna u gostionici, šila garderobu za moju lutku princezu, veliki šav za velikim šavom. Teško mi je sad da se prisetim svojih početaka u dizajniranju odeće, ali tada sam bila zadovoljna svojim ručnim radom. Sašila sam joj haljinicu s čipkastom bluzom spreda, koju sam napravila od starog miljea, kao i bele pamučne gaće i potkošuljicu. Isplela sam joj čarape koje su joj se stalno srozavale, kao i džemperić. Kad je do nas putem *Dolomita*, regionalnih novina, stigla vest o nedavnom krunisanju princezinog oca, napravila sam joj šal kraljevskoplave boje sa žutim cvetićima, u skladu sa mojim dirndlom*, kao i dugačak ogrtač koji se vukao za njom, sve za taj svečani trenutak.

Isprva sam je držala kod kuće, a onda sam počela da je nosim sa sobom, prvo u crkvu, a zatim i u torbi do škole. Jedva je stala u nju – vrhovi prstiju su joj virili – ali smatrala sam da je i budućoj kraljici

* Tradicionalna haljina nastala po uzoru na istorijski kostim alpskih seljaka. (Prim. prev.)

potrebno školovanje. Nedelju dana nakon krunisanja kralja Engleske u maju pokazivala sam svojoj drugarici Ingrid Štimpfl kako je kraljica Elizabeta išla u povorci iza oca. Želele smo da napravimo krznene rubove za njen ogrtač – Ingridin otac je nedelju dana ranije doneo kući zeca za paprikaš, a ona je smatrala da zečje krzno može da posluži umesto hermelina. Ingrid je pričala dok sam ja gladila princezin šlep, i odjednom zaćutala, usred rečenice. Pogledala je preko mog ramena i lice joj je postalo bezizrazno. Okrenula sam se.

Prišunjao mi se Rudi Ramozer. Iako trinaestogodišnjak, bio je visok i sav od seljačkih mišića. Bio je zgodan, plavook i plavokos, a njegovom prirodnom šepurenju doprinosilo je to što mu je otac bio najbogatiji čovek u našoj varoši i zet gradonačelnika, her Grubera.

„*Du, Gitsch!*“, viknuo je Rudi. „Čime se to igraš?“ Kezeći se zlobno, približio mi se na korak.

„Lutkom“, pogledala sam ga, ne uzmičući. Nije bio jedini siledžija koji mi se obratio.

„To lutka?“ Zakikotao se i osvrnuo da proveri da li neko gleda. „Više mi liči na komad drveta.“

Bio je krupniji od mene, i nije želeo lutku, već da me provocira. Videla sam već taj pogled u očevim očima kad bi bio pijan. Naučila sam da ga se klonim. „Moja je“, rekla sam i ipak ustuknula. „Ne plašim te se, ti si jedan običan *Raudi*.“

„To je princeza Elizabeta.“ Ingrid Štimpfl je bila mila devojčica, ali ne najbistrija.

„Princeza Elizabeta.“ Posegao je odozgo ka njoj, ali držala sam je čvrsto uz grudi. „Daj mi da vidim“, prigušeno je zarežao dok mi je gnječio prste, jedan po jedan.

Oteo mi je lutku iz ruku, okrenuo se i otišao. „Sutra ću ti reći šta želim – ako hoćeš da ti je vratim.“

Ingrid je zajecala. Šake su mi bile prošarane belim i crvenim prugama od siline kojom mi je otrgao Elizabetu. Ugrizla sam se za usnu. Nisam dozvolila da me rasplače.

* * *

Moji roditelji nisu provodili mnogo vremena s nama. Majka je upravljala gostionicom *Falsšpice*, jedinom kafanom i restoranom u Oberfalsu. Bila je veoma vredna (to je nešto dobro što sam nasledila od nje). Koliko je ona bila mirna, toliko je otac bio raskalašan. Dok je kafana radila, ona je imala posla, ali bila je prijatna, iako smo svi znali da je ne smemo prekidati dok kuva. Gubila se u ritualima i rutinama seckanja, rendanja i mešanja. Nekada sam obožavala da posmatram umirujući ritam njenih pokreta.

Kada sam tog poslepodnevna utrčala u kuhinju, zbunjena i bez daha, pravila je knedle. Sav bajat hleb od juče bio je nagomilan pred njom dok je zamahivala velikim nožem. Po njenom kuvanju mogao se bezmalo naviti časovnik. Mora da samo što su otkucala tri sata.

„Majko." Moj nesigurni glas pokušao je da dopre do nje. Bila sam uznemirena što sam ostala bez lutke i osećala strah što je prekidam.

Sečivom je zamahivala gore-dole.

„Majko!" Doviknula sam glasnije.

Pogledala me je. Nož je nastavio da secka bajat hleb.

„Imam posla."

Suze su mi navirale. „Rudi Ramozer ukrao mi je princezu Elizabetu."

„Koga?", upitala je rasejano nakon poduže pauze.

„Moju lutku. Onu što si mi poklonila za Božić."

Spustila je nož i zagledala se u mene. „Pa vrati je."

„Ali, majko, on ima trinaest godina. Veći je od mene."

„Roza, to je obična lutka. Nemam ja vremena za ovo." Ponovo je uzela nož.

Sutradan me je Rudi Ramozer čekao kad sam izašla iz škole. Bio je naslonjen na zid preko puta i pričao s nekim dečacima, ali odvojio se od njih kad me je video.

„Hoćeš da ti vratim lutku, *gič*?" Njegove krupne plave oči gledale su me nevino, ali glas mu je bio izazivački.

„Da", bila sam rešena da ne pokažem strah.

„Naći ćemo se kod mosta. U tri."

Gostionica se nalazila u centru sela, a put do Unterfalsa i Sankt Martina vodio je od trga, pa preko reke Fals dok je izlazio iz grada. Ulice su bile puste; deca su imala obaveze u kući i oko kuće dok su majke spremale večeru, a muškarci bili na poslu. Znala sam svaku kuću pored koje sam prošla. Zagledala sam se u fresku Svetog Đorđa na fasadi Koflerovih. Veoma su se ponosili njome. Shvatila sam da je trebalo da pozovem Ingrid ili svoju sestru Kristl da pođu sa mnom. Obukla sam se toplo – kapa, rukavice, šal i pletena jakna – ali opet sam drhtala.

Čula sam Rudija i njegove drugove pre nego što sam stigla do mosta. Stajali su pored potoka punog prolećnog snega koji se topio. Bacali su kamenje preko vode. Zastala sam da pogledam oko blatnjave stazice koja je vodila do njih. Elizabetu nisam videla.

„Gde mi je lutka?", viknula sam očajno.

„Eno je." Pokazao je naviše. Princeza Elizabeta visila je s grane iznad obale reke.

„Ne mogu da je dohvatim." Odbijala sam da pustim suzu.

„Dohvatiću je ja", rekao je.

Zurila sam u njega. Nije se ni pomerio. Voda je jurila preko rečnog kamenja i prskala u vazduh svetlucavim kapljicama na slabom prolećnom suncu. Stisnula sam usne – siledžije ne poštuju slabiće, neću popustiti.

„Ali prvo ti moraš da uradiš nešto za mene."

Ostali dečaci okupili su se oko njega, kao ovce. Polako sam se spustila klizavom stazicom. Rudi je bio za glavu viši od većine dečaka, a ja manja od svih njih.

„Vrati mi je!", naredila sam.

„Moraš da je zaslužiš." Lice mu se iskrivilo u nagoveštaju zlobnog osmejka. Na livadi iznad drveća bilo je još snega. Bili smo sami i niko nije mogao da nas vidi.

Zurila sam u njega, pitajući se šta to želi. Imala sam vrlo malo toga, a sigurno ništa što bi neki dečak poželeo. Bila sam sigurna da ne čita, tako da ne želi moje knjige. „Kako?", upitala sam posle nekoliko sekundi.

„Paaa…" Smeškao se drugovima. „Zadigni suknju!"

Dečaci su se nasmejali.

„Šta?“

„Zadigni suknju“, ponovio je Rudi. „Želimo da vidimo, *gičela*.“ Gledao me je netremice. Neki dečaci su se smejuljili, a Ingridin rođak Mihael Štimpfl gledao je u zemlju. U školi smo se skidali na časovima fizičkog, ali ovo je bilo drugačije, mada nisam znala zašto. Doduše, nisam videla zašto bih odbila. Pogled plavih očiju urezivao se u mene. Razmišljala sam kako su svi u školi videli gaće poput mojih, a i htela sam da mi vrati Elizabetu, pa sam zadigla suknju. Svi dečaci su se ponovo nasmejali, a ja sam osetila kako mi lice gori. Spustila sam vunenu haljinu preko butina da bih zamaskirala sram.

„Daj mi je sada“, zamolila sam.

„Nisam gotov“, rugao mi se. „Nisam ti rekao da prestaneš. Sad zadigni suknju i spusti gaće.“

Zurila sam u njega. To u sali za fizičko nismo radili. Čak ni pred drugim devojčicama – kad smo išle do toaleta, sakrile bismo se iza vrata. Bila sam sigurna da je to pogrešno, pa čak i grešno. Već sam zabrljala kad sam ga poslušala prvi put, a on kao pravi siledžija nije prestao.

„Ne“, rekla sam, s mukom se trudeći da izgledam viša. „Uradila sam šta si rekao i sad mi vrati lutku.“

„Nećeš je dobiti dok ne uradiš šta ti kažem.“ Zakoračio je ka meni i pokušao da me zgrabi.

Kamen pod mojom nogom bio je mokar i svetlucav; okliznula sam se dok sam se povlačila. Šakom me je kao kleštima obuhvatio oko mišice i počeo da me vuče nagore. Zgrabila sam kamen i, batrgajući se u njegovom stisku, udarila ga svom snagom. Krv mu je šiknula niz lice. Vrisnuo je i pustio me.

Pala sam na zemlju, a onda se četvoronoške popela uz obalu i potrčala. Stigla sam do pekare Ramozerovih. Gradonačelnik, Rudijev ujak, krupan, samozadovoljan čovek, izlazio je dok sam utrčavala u pekaru. Projurila sam pored njega i zaustavila se naglo, preplavljena žestokim, slatkim mirisom kvasca. Her Ramozer, Rudijev otac, pogledao me je preko pulta. Haljina mi je bila prljava, kolena izgrebana i krvava, a lice mokro od suza.

„Rudi mi je ukrao lutku“, zakukala sam. „Princezu Elizabetu. Naterao me je da… ali i dalje nije hteo da mi je vrati, pa sam ga udarila kamenom. Mislim da sam ga ubila.“

Her Ramozer me je proburazio plavim očima.

„Šta je rekla?“, čuo se her gradonačelnik iza mene. „Ubila je Rudija?“

„Samo sam htela da mi vrati lutku“, pokušavala sam da objasnim.

„Šta si uradila mom sinu?“, zagrmeo je her Ramozer.

„Nije ništa uradila.“ Mihael Štimpfl se progurao pored gradonačelnika. „Rudi je kriv. Hteo je da je dira. Ona ima samo osam godina. Ne sme tako.“ Zakoračio je ka meni i izvukao princezu Elizabetu iz jakne „Evo, uzmi je!“

Zgrabila sam princezu Elizabetu i čvrsto je stegla uz grudi. Odeća joj je bila mokra i pocepana, osećala sam kako se rašiva. Oteo mi se strašan jecaj.

Tek kad sam stigla kući, shvatila sam da i dalje stežem kamen. Prinela sam ga svetlu da ga bolje pogledam. Oberfals počiva na lošoj, rastresitoj zemlji, koja kao da klizi sa stena pod sobom. Sad znam da je to bio škriljac. Sačinjen je od miliona malih ravnih ploča od tinjca, poput tankih listića plastike, pomešanih sa kvarcem, feldspatom i trunčicom teških kristala granata. Škriljac nije tvrd kao krečnjak, od kog se pravi mermer. Mekan je i ljušti se. Volela sam da noktima razdvajam pločice tinjca.

Sreća moja što je iz komadića koji sam zgrabila virio tamnocrveni granat. Da je kamen bio samo od tinjca, tek bi ga očešao, pa bi me ponovo uhvatio. A ovako, Rudi će zauvek nositi ožiljak iznad slepoočnice, tamo gde sam zarila tamnocrveni komadić. Sve se svodi na izbor; čak i kamen, ukoliko odgovara svrsi, može dobro da posluži.

2

Čačkalice

Kada sam nervozna, kao sada, imam običaj da se smeškam. Staje me truda da držim lice nepomično kad me instinkt tera da ogolim zube. Pitam se da li je to neki prastari refleks na stres; razlika između otkrivanja zuba u osmehu ili očnjaka dok režimo i nije tako velika. Razume se, zubi su mi beli i jaki. Savesno ih perem i čistim koncem. Svojevremeno sam isprobala sve tehnike: zubne tračice, zubni konac, bučne oralne irigatore, konac između dva rožića, nalik na malu praćku, i ove nove minijaturne četkice različitih boja, u zavisnosti od veličine (veće za zdrave desni, manje za upaljene), koje podsećaju na četkice za pranje flašica za bebe. Potrebno je vremena i strpljenja da, s vilicom razjapljenom u jedno večno „aaa", očistim svaki procep, zub po zub. Rezultat toga je, razume se, to što se i danas mogu pohvaliti da su svi zubi moji, sjajni i beli kao biseri u školjci. Kad sam bila dete, život je bio jednostavniji. Koristili smo čačkalice.

Svakog jutra posle doručka, a pre škole, uzela bih paketić čačkalica s police u kuhinji. Moj posao bio je da dopunim so i biber u posudama na stolovima i složim čačkalice u drvene kutijice. Bio je običaj da svi posle jela rasejano čačkaju zube, dok spiraju pićem večeru, ručak ili čuvenu majčinu štrudlu. Bio je to diskretan, ali i javni ritual.

Sad bih čačkanje zuba u javnosti smatrala vulgarnim. Koncem čistim zube ovde, u svojoj jazbini. Dok sam živela u gostionici, razlika između privatnog i javnog bila je nejasna. Zbog toga sam više čuvala svoju privatnost. Ne verujem da sam bila zaista svesna javne pozornice i moći spektakla sve do kraja leta 1943. Deca koja odrastaju u ratu nemaju s čim to da uporede, to im je prosto normalno. Tek sam kasnije shvatila kako je Južni Tirol, moja domovina, bio nakaradno pripojen Italiji posle Prvog svetskog rata, kada se raspalo Austrougarsko carstvo. Pokušaj da se austrijski živalj koji govori nemački i živi u planinskom delu Južnog Tirola nakalemi na Italiju bio je poput mog pokušaja da ruku plišanog mede prišijem na princezu Elizabetu.

Još od moje jedanaeste, porodice je strašno mučio izbor između nemačkog i italijanskog identiteta – odlučiti se za ili protiv. Te dve fašističke nacije sastavile su sporazum koji je rasparao tkaninu svakodnevice. Muškarci su morali da biraju hoće li se priključiti Hitlerovim nacistima ili Musolinijevim crnokošuljašima. Porodice su bile pocepane na dva dela. Oni koji su odlučili da ostanu proglašeni su izdajicama, a oni koji su rešili da odu u Nemačku obeleženi su kao nacisti. Muškarci su u tišini nestajali, pridruživali se jednoj od dve vojske, a porodice otkrivale što su manje mogle. Sve smo držali u sebi – bili smo planinski narod i pričali smo o vremenu, kasnom snegu i letnjim olujama koje su pretile usevima, a ne o našoj sramoti.

A onda se septembra 1943. sve promenilo. Saveznici su proterali Musolinija na sever, gde je uspostavio marionetsku državu Salsku Republiku kod jezera Garda, a Nemci, ne mogavši da odole, umarširali su u moju domovinu, Južni Tirol, i proglasili je delom Velike Nemačke. To je rešilo dilemu o priključivanju, ali na neki način nastala je još veća zbunjenost. Moji roditelji kukali su da su rođeni u Austriji, živeli u Italiji, a sada u Nemačkoj, a da se nikada nisu pomerili iz Oberfalsa.

Bila je sredina jutra kada smo prvi put čuli udaljena zvona u Unterfalsu, a onda i u Sankt Martinu ispod nas. Herman Eger, zvonar Sankt Martina, zvonio je iste melodije svake nedelje; toliko su nam bila poznate da smo znali da nikada svojevoljno ne bi proizveo ovu kakofoniju.

Neskladno udaranje metala o metal stvaralo je zvuk koji smo svi instinktivno razumeli. Predskazanje da sledi nešto još gore.

Frojlajn Peč, naša učiteljica, ispratila nas je iz škole, govoreći nam da idemo kući bez zadržavanja. Moja sestra Kristl i ja pratile smo poštara her Majera preko trga, boreći se s morem ljudi koji su izlazili iz gostionice. Majka je zaključala vrata čim smo ušle. Laurin Majer prošetao se po pustoj prostoriji do svog uobičajenog stola, pozdravivši her Holcnera u prolazu. Her Holcneru je trebalo pola jutra da se dotetura do gostionice i dobar deo večeri da se odgega do kuće. Majka je shvatila da bi bilo okrutno da ga otera. Rekla mi je da poslužim her Holcnera kriglom piva, zemičkama i slaninom. Kad je zatvorila i poslednje žaluzine, pored her Majera, tmina u prostoriji se zgusnula. Poštar je podigao pogled ka njoj kad se okrenula od prozora i nakratko su popričali. Nije ga zamolila da ode.

Svraćao je svakog dana u to vreme da ruča i pročita novine. Bio je retka zverka u našoj dolini – neoženjen muškarac. Meni je izgledao staro, ali sad kad se prisetim, mora da mu je bilo oko četrdeset godina. Bio je snažan, visok i stamen, ali se lako kretao dok se spuštao i peo stazama u dolini. Majka mi je rekla da mu odnesem pivo i otišla u kuhinju po njegov ručak. Her Majer je otvorio svoj primerak *Dolomita* i počeo da čita, pijuckajući pivo. Kristl i ja igrale smo se podmetačima za pivo kad se majka vratila s gulašem i hlebom. Zatim nas je oterala na sprat.

Kakva god da su osećanja zvona izazvala, u deci se najviše probudila radoznalost. Bilo je to mesec dana pre mog šesnaestog rođendana. Selo sam napuštala dvaput godišnje, pre i posle snega, spuštajući se dolinom tek do Bresena. Grad se prostirao iza mosta koji se pružao preko brze reke Adiđe, odakle se naša uska dolina Senales pridruživala većoj i nižoj dolini ravnog dna po imenu Vinšgau. Stopirale bismo pivarska konjska kola i vozile se iza praznih gajbi. Majka nam je letnje haljine kupovala na proleće, a zimske na jesen. Imala sam sreće. Bila sam starija i uvek dobijala nešto novo; mojoj sestri kupili bi novu haljinu samo kad je moja odeća bila toliko iznošena da joj nije bilo spasa. Šetale smo se gradskim ulicama i divile freskama koje su poručivale čime se vlasnici

bave. Nikada ne bih ušla u gostionicu a da prvo ne zastanem da se divim slici Svetog Đorđa, s nogama napetim u mamuzama dok zariva koplje u zmaja svijenog oko kopita konja koji ga gazi. Plamen iz zmajevih usta izvijao se ka strehi. Podalje od vatre, anđeli su lebdeli iznad vrata okićenih vinovom lozom i zadovoljnim osmehom pozdravljali goste. Nakon što bismo završile sa skromnom kupovinom, uvek smo ručale i posmatrale roditelje kako piju pivo na račun gazde (to je bila pivara čije smo pivo prodavali u našoj gostionici). Nismo znali ništa o životu u gradu i malo toga o svetu izvan naše doline.

Vojnici koji su umarširali u naš život došli su iz mesta daleko iza Bresena, iza planina, iz jedne druge zemlje – bili su Nemci.

Naša gostionica nalazila se na uglu trga najbližeg kraju doline. Strmi put od Oberfalsa završavao se kod ograde i kapije. Kad nam se majka pridružila na spratu, otvorila je prozore i privukla žaluzine. Vertikalni procep između njih pružao nam je pogled na trg. Slušajući prigušene glasove i bat koraka, čekale smo.

Narod je pristizao. Okupljali su se ambiciozni, nezadovoljni i oštećeni. Gruberovi su stajali pored Ramozerovih – Rudi i njegova braća bili su odeveni u kožne pantalone, a sestre u dirndle – svi u gusto ispletenim prslucima, poređani po visini. Mahali su zastavama sa svastikama. Her i frau Demec, vlasnici prodavnice, Koflerovi, Halerovi, Obristinovi i Malnehtovi su takođe došli, jedni za drugima. Muškarci sa seljačkim plavim keceljama bili su oni čija su imanja bila premala da prehrane velike porodice. Roditelji i starija deca morali su da rade dodatno na većim i imućnijim farmama. Došli su u pohabanoj odeći i gladnog lica stajali na trgu, čekajući promenu.

Čuli smo zvuk motora s puta koji je vijugao Senalesom od Vinšgaua pre nego što smo ih ugledali. Dva motora, zatim tri kamiona i jedan veliki *mercedes* dovezli su se do crkvenog trga. Vozila su parkirali jedno uz drugo. Muškarci u uniformi izašli su iz kamiona s torbama i opremom. Istog trena nastao je metež. Za samo nekoliko sekundi, prostor

na kojem su se mogli videti tek pokoja zalutala mačka, pas i udovica pred crkvom u crnini bio je ispunjen. Trg je ponovo utihnuo.

Vojnici su se organizovali u uredne blokove; stajali su u vojničkom stavu s obe strane glavnokomandujućeg.

Znala sam zbog čega su došli. Iako je Oberfals ležao u ćorsokaku doline, tu se nalazila uska i zarasla staza koja je preko planina vodila do Švajcarske. Godinama je služila kao put za bekstvo onima koji su želeli da uteknu od nemačke vlasti.

Glavni je čekao, s rukama iza pravih leđa, između vojnika. Her gradonačelnik Gruber istupio je iz gomile posmatrača. Gradonačelnik kao da se smanjio dok je hodao nesigurnim korakom i pognute glave. Zbijene oko prozora, posmatrale smo kako Gruber zastaje i pokušava da se pribere da bi dočekao Glavnog, nepomičnog poput statue Svetog Martina iz crkve niže u dolini. Zurila sam u njih, jednako zadivljena i uplašena. Videli smo već italijanske vojnike u Bresenu, jednom ili dvaput, ali bili su drugačiji. Ovaj prizor vojnih vozila i ukočenih nemačkih vojnika s puškama uperenim u nebo bio je jeziv.

Niko nije znao koje su reči razmenili, ali činilo se da je Glavni, kad je spustio glavu ka našem punačkom gradonačelniku, lagano isisao svu pompeznost i samopouzdanje iz njega, te je tako, kad je klimnuo glavom i vratio se okupljenim seljanima, her Gruber izgledao kao izbušeni balon. Čak sam i sa prozora videla da je njegovo obično rumeno i samozadovoljno lice prebledelo; obrazi su mu izgledali kao valjušci sala. Njegova kocka bila je bačena; učiniće sve što Nemci zatraže – smireno, tiho, ali bezdušno.

„*Meine sehr verehrten Damen und Herren*“, započeo je ravnim glasom. „Ko će nam pomoći da pronađemo smeštaj za feldvebela* i ove dobre mlade vojnike?“ Pošto se niko nije oglasio, okrenuo se ka vojnicima. „Mogu li da vam predložim da ručate u našoj izvanrednoj gostionici dok mi potražimo smeštaj?“ Poveo je Glavnog ka našoj kući. Her Ramozer odveo je narednika i dvojicu vojnika na neko drugo mesto. Sjurile smo se u prizemlje. Majka je bez oklevanja pošla ka vratima.

* Narednik. (Prim. prev.)